

ივანე გიგინეიშვილი

რესპუბლიკური პრესის ენობრივი ანალიზი^{*} (ზოგადი მიმოხილვა)

მიუხედავად იმისა, რომ უკანასკნელ წლებში ქართული რესპუბლიკური ჟურნალ-გაზეთების ენა თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა დაცვის თვალსაზრისით საგრძნობლად გაუმჯობესდა, ჯერ კიდევ არა გვაქვს ამ მხრივ სასურველი მდგომარეობა. გაუმჯობესება უპირატესად იმაში გამოიხატა, რომ ამჟამად ჩვენს ჟურნალ-გაზეთებში უკეთესად, შეიძლება ითქვას, სავსებით დამაკმაყოფილებლადაა დაცული ორთოგრაფიული წესები ამ სიტყვის ვიწრო მნიშვნელობით, ჯეროვანი ყურადღება ექცევა პუნქტუაციის წესების დაცვას, დამაკმაყოფილებელია ძირითადი მორფოლოგიური და სინტაქსური ნორმების დაცვაც. სამწუხაროდ, ეგვივ არ ითქმის სტილისტიკური ნორმების შესახებაც. ჯერ კიდევ მოუგვარებელია რთული თანწყობილი და რთული ქვეწყობილი წინადადებების გამოყენებისას არსებითი საკითხები, მოუგვარებელია წინადადებათწყობისა და წინადადებაში სიტყვათწყობის საკითხები, ანგარიში არ ეწევა ლოგიკურ მახვილს და, რაც ყველაზე მთავარია, მოუგვარებელია სიტყვათა შინაარსობრივი შეწყობისა და ფრაზეოლოგიის გამოყენების საქმე. ყველაზე მეტად ჩვენი ჟურნალ-გაზეთები სწორედ ამ მხრივ სცოდავენ. დამახასიათებელი ფაქტია, რომ ამ თვალსაზრისით რაიონის გაზეთები ნაკლებ სცოდავენ (ივარაუდება ადგილობრივი ცხოვრების ამსახველი მასალა, თორემ ოფიციალური ხასიათის

^{*} წაკითხულია ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა დამდგენი სამთავრობო კომისიის სხდომაზე 1963 წელს.

ცნობები ამ გაზეთებში სავსებით ემთხვევა რესპუბლიკურ გაზეთებში დაბეჭდილს). წინამდებარე მიმოხილვაში გაანალიზებულია ყველაზე დამახასიათებელი, ყველაზე ტიპობრივი ფაქტები და ჩვენებია მათი წარმომშობი მიზეზები.

ამასთან, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ჩვენი რესპუბლიკური გაზეთების ენა და სტილი ერთგვარი არაა. იგულისხმება, რა თქმა უნდა, ობიექტური ნორმების დაცვა და მხედველობაში არა გვაქვს ინდივიდუალური თავისებურებები, სუბიექტური სტილის საკითხები. საქმე ისაა, რომ ზოგიერთ გაზეთს, უკეთ, ზოგიერთი გაზეთის ზოგიერთ მუშაკს, რომელსაც ამ გაზეთის ენისა და სტილის შეთვალყურება და სწორება ევალება, თავისებური შეხედულებები აქვს თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ორთოგრაფიულ, მორფოლოგიურ-სინტაქსურ და სტილისტიკურ ნორმათა საკითხებზე და ამ შეხედულებებს პრაქტიკულადაც ატარებს გაზეთის ფურცლებზე. მეტიც, იმავე გაზეთის ფურცლებზე ხშირად სპეციალურ წერილებში ცდილობს კიდევაც ამ შეხედულებათა თავისებურად „დასაბუთებას“. რა თქმა უნდა, ასეთ სიჭრელესა და ერთგვარ თვითნებობას ბოლო მოეღება, როცა გამოქვეყნდება თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმები, დამტკიცებული საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა დამდგენი მუდმივი სახელმწიფო კომისიის მიერ, მაგრამ ამთავითვე მაინც უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგი ასეთი მუშაკი არ არის კეთილად განწყობილი უკვე გამოქვეყნებული ლიტერატურისადმი და დაუმსახურებლად სწამებს მიკერძოებულობას სხვადასხვა ლექსიკონებსა და ცნობარებს. სრულიად უდავოა და საყოველთაოდ ცნობილი, რომ საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის გამოცემანი — „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი“ და სხვა ლექსიკონები ნორმატიული ხასიათისანი არიან და მათში გატარებულია ის ნორმები, რომლებიც დადგენილებათა სახით მიიღო ნორმათა დამდგენმა კომისიამ. ამ დადგენილებებს ემყარება, ბუნებრივია, „ქართული ენის ორთოგრაფიული ლექსიკონი“. მიუხედავად ამისა, გაზეთები არ იცავენ ამ გამოცემებში წარმოდგენილ წესებს.

ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგი ცნობილი მწერალი თავისებური შეხედულებისაა სალიტერატურო ენის საკითხებზე,

მაგრამ ამ შეხედულებათა დასაბუთებას საჭიროდ არ მიიჩნევს, არგუმენტაციას საკუთარ ავტორიტეტზე დამყარებული ლიტონი განცხადებებით ცვლის. ასეთ მწერალს მიმბაძველები უჩნდება არამწერალთა წრეშიც, რაც იწვევს ფორმათა არევ-დარევასა და სიჭრელეს საერთოდ.

აქედან ცხადია, თუ რამდენად აქტუალურია საერთოდ სალიტერატურო ქართულის ნორმათა საკითხები და, მით უმეტეს ასეთ ვითარებაში.

* * *

თანამედროვე ქართულ სასაუბრო ენაში ერთ-ერთი მეტად საჭირობო საკითხია ადამიანის (პირთა) საკუთარი სახელების ბრუნების საკითხი. სასაუბრო ენიდან ზოგი უმართებულო ფორმა მწერლობისა და პრესის ენაშიც იჭრება, განსაკუთრებით ისეთ შემთხვევებში, როცა ზოგიერთი ისეთი ფორმა გამოყენებული საგაზეთო წერილისა, რომელიც სასაუბრო ენის ელემენტების გამოყენებას მოითხოვს.

ადამიანის სახელთა ფუძე ქართულში შეიძლება ბოლოვდებოდეს როგორც ხმოვან, ისე თანხმოვან ბგერებზე. ხმოვან ბგერებზე ბოლოვდება ფუძეები სახელებისა: პაპუნა, შოთა, ილია, ნათელა, მართა; ალექსანდრე, პეტრე, ელენე; ნინო, ქაინოსრო; ნუნუ, დუტუ; ირაკლი, აკაკი, გიორგი, ედუკი, ლილი... თანხმოვან ბგერებზე უბოლოვდება ფუძეები სახელებს: ვახტანგ-ი, დავით-ი, არჩილ-ი, გურამ-ი, ნოდარ-ი, ვასილ-ი, თამარ-ი, ქეთევან-ი, დარეჯან-ი, როდამ-ი, თინათინ-ი...

როცა სახელის ფუძე **ა**, **ე**, **ო** ან **უ** ხმოვანზე ბოლოვდება, ასეთი სახელის ბრუნებისას წესის დარღვევას არ ვხვდებით, ბოლოვიდური ხმოვანი არსად არ მოეკვეცება, სახელობითი ბრუნვის ფორმა (ე. ი. დასახელების ფორმა) და მიმართვის ფორმა ერთგვარია, ერთგვარია აგრეთვე მიცემითი და ნათესაობითი ბრუნვის ფორმები: სახელობითი და წოდებითი — ნათელა, მიცემითი და ნათესაობითი — ნათელა-ს, მოთხრობითი — ნათელა-მ, ვითარებითი — ნათელა-დ, მოქმედებითი — ნათელა-თი.

როცა სახელის ფუძე **ი** ხმოვანზეა დაბოლოებული ან როცა სახელს ფუძის ბოლოვიდურად თანხმოვანი ბგერა მოუდის,

მაშინ სახელობითი ბრუნვის ფორმაში (ე. ი. დასახელების ფორმაში) ამგვარი სახელები გარეგნულად ერთმანეთისაგან არ განსხვავდებიან. ერთი მხრით, გვაქვს: ვახტანგი, გურამი, არჩილი, თამაზი, ნოდარი, თამარი, როდამი და სხვ., ზოლო მეორე მხრით: ალექსი, აკაკი, გიორგი, დიმიტრი, ირაკლი, ლილი, მერი და სხვ. მაგრამ, თუ პირველი წყების სახელებში (ვახტანგი, გურამი...) ბოლოკიდური **ი** სახელობითი ბრუნვის ნიშანია და სხვა ფორმებში არ გადაწყვება სახელებს, მეორე წყების სახელებში (ალექსი, გიორგი...) **ი** რაკი ფუძისეულია, სხვა ფორმებშიც გვექნება (ვთქვათ, მოთხრობითსა და მიცემით ბრუნვებში, მიმართვის ფორმაში). ამიტომაც, რომ, ერთი მხრით, გვაქვს: გურამ-ი ხატავს, გურამ-მა დახატა, გურამ-ს დაუხატავს; მიმართვისას — გურამ! მეორე მხრით, გვაქვს: ალექსი ხატავს, ალექსი-მ დახატა, ალექსი-ს დაუხატავს; მიმართვისას — ალექსი!

სამეცნიერო ლიტერატურიდან ცნობილია შედეგი, რომელიც მოჰყვა იმ ფაქტს, რომ სახელობითი ბრუნვის ფორმანტი ქართულში -**ი** სუფიქსი იყო: ქართულში აღარ შემოგვჩა **ი** ხმოვანზე დაბოლოებული ფუძეები. ერთადერთ ვინ ნაცვალსახელს მოუდის ფუძის ბოლოკიდურად **ი** ხმოვანი და ისიც იმიტომ, რომ საკუთარი სახელობითი არა აქვს (მოთხრობითი ბრუნვის ფორმა სახელობითისთვისაც გამოყენებული), **ი** სიტყვის ბოლოკიდურად არ მოხვდა, ბოლოკიდური -**ნ**-ც არ აღიქმებოდა მოთხრობითის ფორმანტად და საერთოდ მთელი სიტყვა დაშლას არ ექვემდებარებოდა.

ამრიგად, ბევრი ქართული ფუძე, რომლებიც **ი** ხმოვანზე ბოლოვდებოდა, დასახელებული მიზეზის გამო **ი**-ს ჩამოცილების შედეგად თანხმოვანფუძიან სახელთა წყებაში მოექცა.

ცნობილია აგრეთვე, რომ ქართულ ენაში შემოსულმა უცხოურმა სიტყვებმაც ქართული სიტყვების ბედი გაიზიარეს: ქართულში მათაც ჩამოსცილდა ფუძის ბოლოკიდური -**ი** ხმოვანი და თანხმოვანფუძიან სახელთა ჯგუფს შეუერთდნენ. ასეთი სიტყვებია, მაგალითად, მონასტერი, პარასკევი (ბერძნ.), ყალი, მუშტარი (არაბ.), აბაზი, ზანგი (სპარს.), ელჩი, გემი, ყუთი (თურქ.) და ზოგი სხვა.

* ა. შ ა ნ ი ძ ე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, თბილისი, 1953, გვ. 67.

ადამიანთა უცხოურ სახელებს — ე. წ. „კალენდრის“ სახელებს თუ ფუძის ბოლოკიდურად **ი** ხმოვანი შქონდათ, ქართულად გადმოღებისას, ჩვეულებრივ, ეს **ი** ხმოვანი ფუძეს შეჩრებოდა. ამის გამოა, რომ გვაქვს ბევრი სახელი, რომლებსაც ფუძე **ი** ხმოვანზე უბოლოვდება: აკაკი (მოთხრ. — აკაკი-მ, მიმართვისას — აკაკი!), ამბროსი (მოთხრ. — ამბროსი-მ, მიმართვისას — ამბროსი!), გერონტი, გიორგი, ევსევი, ირაკლი, ალექსი და მისთ. ამ წესს დაექვემდებარენ უფრო გვიან გავრცელებული სახელებიც: ანატოლი, მერი, ლილი და მისთ. მაგრამ ზემოაღნიშნული პროცესი ფუძის ბოლოკიდური **ი** ხმოვნის სახელობითის ბრუნვის ფორმანტად გაგებისა და ფუძეს ჩამოცილებისა იმდენად ძლიერი იყო, რომ არათუ მხოლოდ საზოგადო სახელები მოიცვა, არამედ ადამიანთა სახელებშიც იჩინა თავი.

ამიტომაც, რომ პირთა სახელებში — ანტონი, გრიგოლი, ბასილი და ზოგი სხვაც, რომლებშიც ბოლოკიდური **ი** წარმოშობით ფუძეს განეკუთვნება, ეს **ი** ბევრ შემთხვევაში მართლაც ფუძისეულად იყო მიჩნეული ძველ ქართულში და ამიტომ მიცემით ბრუნვაში ანტონი-ს, გრიგოლი-ს, ბასილი-ს, ხოლო მიმართვისას ანტონი! გრიგოლი! ბასილი! ფორმებით იყო წარმოდგენილი. მაგრამ უკვე ძველ ქართულში ამ სახელებში ბოლოკიდური **ი** სახელობითი ბრუნვის ფორმანტად იქნა გაგებული და სხვა ფორმებში ჩამოსცილდა. მიცემითში დამკვიდრდა ანტონ-ს, გრიგოლ-ს, ბასილ-ს და ა. შ. ფორმები, ხოლო მიმართვისას — გრიგოლ! ანტონ! ბასილ! თანამედროვე ქართულში ასეთი ფორმები ერთადერთია და ეს სახელები თანხმოვანფუძიან სახელთა ჯგუფს განეკუთვნებიან.

სახელობითი ბრუნვის ნიშნადაა გაგებული **ი** სიტყვებში: **ნუგეშ-ი** და **თაყვან-ი** (მოთხრ. — ნუგეშ-მა, თაყვან-მა, მიცემ. — ნუგეშ-ს, თაყვან-ს; მიმართვისას — ნუგეშ-ო: ჩემო ნუგეშო. ამ ფუძეთაგან ახალი ფუძეებიც კი არის წარმოქმნილი: სა-თაყვან-ო, უ-ნუგეშ-ო, სა-ნუგეშ-ო...). საყოველთაოდ ცნობილია, რომ პირველი მიღებულია გამოთქმისაგან **ნუ გეშის**, **ნუ გეშინის!** მეორე კი მიღებულია ძველი გამოთქმისაგან (ამჟამად კომპოზიტისაგან) **თაყვანისცემა**.

ქართულში კარგა ხანია შეიმჩნევა ამ პროცესის საწინააღმდეგო პროცესის შემთხვევებიც. მაგალითად, XVI-XVII საუკუნე-

ბის ქართულში შემოსული სახელი გივი თანხმოვანზე იყო დაბოლოებული, ისევე როგორც, ვთქვათ, **დავითი** და ისევე იბრუნვოდა, როგორც ეს უკანასკნელი: სახელობითი — გივი, მოთხრ. — გივი-მა, მიცემ. — გივი-ს; მიმართვისას — გივ! (მდრ.: სახელობითი — დავითი, მოთხრ. — დავით-მა, მიც. — დავით-ს; მიმართვისას — დავით!). ამჟამად ამ სახელში **ი** სავსებით შეეზარდა ფუძეს და შესაბამისი ფორმები საბოლოოდ დამკვიდრდა როგორც სალიტერატურო ენაში, ისე ჩვეულებრივ სიტყვათმხარებაში: სახელობითი — გივი, მოთხრ. — გივი-მ, მიც. — გივი-ს; მიმართვისას — გივი!

ასეთივე საფრთხის წინაშე დგას თანამედროვე ქართულში სახელები: **ეთერ-ი**, **უშანგ-ი** და ორიოდ სხვაც.

ფუძის ბოლოკიდური **ი** ხმოვნის სახელობითი ბრუნვის ფორმანტად გაგებისა და, მაშასადამე, ფუძეს ჩამოცილების თვალსაზრისით წინა ეპოქის სალიტერატურო ენასთან შედარებით თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში არსებითი ხასიათის ცვლილებები არ მომხდარა. ახლად შემოსული ადამიანთა სახელები ძველ წესს მისდევენ — ფუძის ბოლოკიდურ **ი-ს** ვინარჩუნებთ. ამათ დაემატა უცხოური გვარები და გეოგრაფიული სახელები, რომელთაც ფუძის ბოლოკიდურად **ი** აქვთ: ტორიჩელი, ბოტიჩელი, მაძინი, გარიბალდი, ტოლიატი... გორკი, ჩერნიშევსკი, დოსტოვესკი, ტოლსტოი, ბუდიონი... ჰელსინკი, ტრიპოლი, დელი... საზოგადო სახელებიდან: ჩაი, პაი, ტრამვაი... ეს კია, რომ, თუ ეს სახელები მხოლოებითი რიცხვის ფორმებში ინარჩუნებს ფუძის ბოლოკიდურ **ი-ს**, მრავლობითში (როცა კი მრავლობითის წარმოება შესაძლებელია) **ი** უსათუოდ ჩამოშორდება. ერთადერთი ფორმებია: გარიბალდები, ტორიჩელები, ჩერნიშევსკები, ტოლსტოები... ასევე ჩვეულებრივია პაეები, ტრამვაეები... გეოგრაფიული სახელები მრავლობითში არ იხმარება, მხოლოებითში ფუძის ბოლოკიდურ **ი-ს** ვუნარჩუნებთ, მაგრამ თანდებულის დართვისას ამ **ი-ს** შენარჩუნება თანდათან ძნელი ხდება: კონფერენცია ჩატარდა ინდოეთის დედაქალაქ დელიში... ჰელსინკიმდე (ან დელიმდე) თვითმფრინავით ვიმგზავრეთ... თვითმფრინავმა ტრიპოლიზე გადაიფრინა... ასეთი ფორმები ნორმალური სალიტერატურო ენისათვის, მაგრამ სასაუბრო ენაში ბოლოკიდური **ი**, ჩვეულებრივ, იკვეცება და მართებულ **ჰელსინკიმდე, დელიში** ფორმებს

უმართებულო ტრიბოლში, დელში ფორმები ცვლის.

სამაგიეროდ, თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში საკმაოდ მწვავედ იგრძნობა პროცესი სახელობითი ბრუნვის ი ფორმანტის ფუძესთან შეზრდისა, რამაც შედეგად გივ-მა, გივ-ს ფორმათა ნაცვლად მოგვცა გივი-მ, გივი-ს ფორმები და რაც, როგორც ზემოთ აღინიშნა, ნაწილობრივ გავრცელდა ეთერ-, უშანგ- სახელებზედაც. ეს პროცესი სასაუბრო მეტყველებაში ვრცელდება საერთოდ თანხმოვანფუძიან ბირთა სახელებზე, მეტადრე ამ სახელთა იმ ნაწილზე, რომელიც განსაკუთრებით ფართოდ იხმარება. ამის შედეგია ისეთი ფორმების მოძალება, როგორიცაა: მიმართვისას — ნოდარი! გურამი! ვახტანგი! თამარი! ნესტანი! მოთხრობითში — ნოდარი-მ, გურამი-მ, ვახტანგი-მ, თამარი-მ, ნესტანი-მ; მიცემითში — ნოდარი-ს, გურამი-ს, ვახტანგი-ს, თამარი-ს, ნესტანი-ს და ა. შ. სასაუბრო მეტყველებიდან ეს ფორმები არცთუ იშვიათად გადადის სალიტერატურო ენაშიც, განსაკუთრებით, მხატვრული ლიტერატურის ენაში და, ამრიგად, თანამედროვე სალიტერატურო ენაში ფართოდ ვრცელდება გაუმართლებელი და მცდარი ფორმები. ქართულიდან რუსულად თარგმნის დროს ასეთი ფორმები გადადის თარგმანში და ქართული სახელების მცდარი დაწერილობა ვრცელდება რუსულშიც.

ქართული ბირთა სახელების მცდარი ფორმების გავრცელების მიზეზი რამდენიმეა.

ბირველ ყოვლისა, ის ფაქტია აღსანიშნავი, რომ სახელობითის ი ფუძეს არა ყველა თანხმოვანფუძიან სახელში ეზრდება. აღნიშნული მცდარი ფორმები გვხვდება:

1. იმ სახელებში, რომლებიც აღმოსავლური წარმოშობისაა, XVII საუკუნიდან გავრცელდა საქართველოში, ხოლო დღეს წმინდა ქართულ სახელებადაა მიჩნეული და ამიტომ არქმევენ ხშირად ბავშვებს. ასეთებია: გურამი, თამაზი, ჯუმბერი, ჯუანშერი, ჯიმშედი, ოთარი, როდამი, ზეინაბი, რამინი და მისთ.

2. იმ სახელებში, რომლებიც თურქული წარმოშობისაა და უკანასკნელ ხანებში ყალბი ეგზოტიკისადმი მისწრაფების შედეგად აგრეთვე ძალიან გავრცელდა. ასეთებია: ჭემალი, ენგერი, მურთაზი, ომარი და მისთ.

3. იმავე მისწრაფების შედეგად უკანასკნელ ხანებში ჩვენში ფართოდ გავრცელებულ ევროპულ სახელებში, მათ შორის ისე-

თებშიც, რომლებიც ლიტერატურული წარმოშობისანი არიან. ასეთებია: ჰენრიხი, ალბერტი, რობერტი, ზიგფრიდი, ზიგმუნდი, ჰამლეტი, ტრისტანი და მისთ.

4. ახალ შერქმეულ სახელებში, რომლებიც მიღებულია ან უცხოური გვარების გამოყენებით (ენგელსი, ჟორესი, ბისმარკი...), ან დედისა და მამის სახელების დასაწყისი მარცვლების შეერთებით (ლეომერი, გრივერი), ან გამოჩენილ პირთა გვარების დასაწყისი მარცვლების ან ბგერების შეერთებით (მელსი, მარლენი...), ან სხვადასხვა გამოთქმებში შემავალ სიტყვათა დასაწყისი ბგერების შეერთებით (დაზმირი, მელორი...).

5. იმ სახელებში, რომლებიც ქართული გამოთქმებისაგანაა შედგენილი (მზევინარი, ქალთამზე, დედისიმედი, გულნაზი, დედისთვალი, თეთრქალი...).

რა აქვთ საერთო ამ სახელებს, ან რით უპირისპირდებიან ისინი საერთოდ გავრცელებულ ცნობილ სახელებს, როგორიცაა, ვთქვათ, დავით-ი, მიხეილ-ი, გრიგოლ-ი, სიმონ-ი, თამარ-ი, თინათინ-ი და მისთ., რომელთა გამოყენებისას ზემოდასახელებულ მცდარ ფორმებს იშვიათად ვხვდებით?

მხოლოდ და მხოლოდ იმით, რომ ამ უკანასკნელთ ყველას მოეპოვება საშინაოდ სახმარი, მოფერებითი, ასე ვთქვათ, საბავშვო ვარიანტები (დავით-ი: დათო, დათიკო, დათა, დათუნა; მიხეილ-ი: მიხა, მიხო, მიხაკო; გრიგოლ-ი: გიგო, გიგა, გიგოლი; სიმონ-ი: სიკო, სიმონიკა; თამარ-ი: თამრო, თამრიკო; თინათინ-ი: თინა, თინიკო და ა. შ.), მაშინ როდესაც ზემოთ დასახელებულ სახელებს საშინაო, მოფერებითი ფორმები არ უკეთდება. სასაუბრო შეტყვევებამ ერთგვარი კომპენსაცია მოახდინა იმ მხრივ, რომ მოფერებით ფორმად სწორედ ი-ნიანი ფორმები (ე. ი. სახელობითი ბრუნვის ი ფუძეს რომაა შეზრდილი, ის ფორმები) გამოიყენა. მართლაც, გურამი, ოთარი და მისთ. ფორმები მიმართვისას დღევანდელ ქართულში მოფერებითის შინაარსის შემცველია ყოველთვის.

საკმარისია ზემოთ დასახელებულ სახელთაგან რომელიმეს სწორი მოფერებითი ფორმა გაუკეთდეს, რომ მცდარი ფორმა უშუალოდ ქრება. მაგალითად, ვინც რომელიმე ოთარს ან ზურაბს ოთარიკოს ან ზურიკოს დაუძახებს, მას ეძნელება დაუძახოს: ოთარი! ზურაბი!

ესეც კია, რომ ქართულად წესიერად ნაწარმოები მოფერებიანი სახელების დაძახება შვილისათვის დღეს ბევრ მშობელს ძალიან ეზამუშება და ერთგვარად დამამცირებლადაც კი მიაჩნია. ეს მაშინ, როდესაც აქამდე მართლა კინობითის ფორმაც კი არ ითვლებოდა დამამცირებლად, თუ იგი გარკვეული ემოციური ელფერი იქნებოდა გამოყენებული. ვის არ ახსოვს რაფ. ერისთავის ლექსი: „დავჯდებოდი მე ციგაზე და ზედ მიჯდა გოგიელა, გადაბრუნდის ჩვენი ციგა, კოტრიელა, კოტრიელა!“ იროდიონ ევლოშვილს აქვს ორი შესანიშნავი საბავშვო მოთბრობა. ერთის სათაურია: „თამრიკელას წერილი ბებიას ჩურჩხელებთან“, ხოლო მეორისა — „ბასუხი ქალბატონ თამრიკელას“.

შიო მღვიმელის ერთ-ერთ ლექსს ასეთი მიძღვნა ჰქონდა დართული: „ჩვენს გოგონას ცუგრუმელას, რომ უცინის ტკბილად ყველას, ცქრიალას და წიწვანატელას — ბარათაშვილს მარიკელას“.

აქედან გამომდინარეობს დასკვნა, რომ აღნიშნულ მცდარ ფორმათა აღკვეთის ერთ-ერთ საშუალებათაგანს წარმოადგენს გავრცელება ისეთი სახელებისა, რომელთაც საშინაო, საბავშვო, მოფერებითი ვარიანტები აქვთ, და კატეგორიულად აღკვეთა ყალბი ეგზოტიკისადმი მისწრაფების შედეგად შემოღებული სახელებისა.

უსათუოდ ხელს უწყობს აღნიშნული მცდარი ფორმების გავრცელებას ზოგი დიალექტის, კერძოდ ქვემოიმერულის, განსაკუთრებით — სამტრედია-ვანის სექტორის მეტყველების გავლენა. ის ფაქტი, რომ ამ მეტყველებაში თანხმოვანფუძიან მსაზღვრელ სახელს ყველა ბრუნვაში შეეზარდა სახელობითის -ი და განსაკუთრებით ის, რომ გვარის წინ დასმული თანხმოვანფუძიანი სახელი ყოველთვის სახელობითშია, იმის მიუხედავად, რომელ ბრუნვაშიც უნდა იყოს გვარი, ხელის შემწყობი ფაქტორი აღმოჩნდა **ოთარიმ**, **ნუგზარიმ** და მისთ. ფორმათა გავრცელებისათვის.

თანხმოვანფუძიან ადამიანთა სახელებში მცდარი ფორმების გავრცელების ერთ-ერთ საფუძველთაგანი შეიძლება იყოს შემდეგი ფაქტიც.

ცნობილია, რომ წოდებითის **ო**, რომელიც ამჟამად იმნაირადვე დაერთვის ფუძეს, როგორც სხვა ბრუნვათა ფორმანტები, წარმოშობით შორისდებულია. მიმართვისას (დაძახებისას) ეს შორისდებული დაერთოდა სახელს. შეიძლება დაართოდა თავ-

ში ან ბოლოში, — უმეტესად, როგორც ჩანს, ბოლოში. კილოებში ხმის ამადლება მიმართვისას ამ **თ** ხმოვანზე მოდიოდა და მოდის, ხოლო, თუ **თ** არ გვაქვს, მაშინ — სიტყვის ბოლოკიდურ სხვა ხმოვანზე. ბუნებრივია, რომ ეს ხმოვანი გაგრძელებულად გამოითქმის. მიმართვის ფორმის კილოურ წარმოთქმას დღეს მკვეთრად უპირისპიდება ლიტერატურული წარმოთქმა მიმართვის ფორმისა, ლიტერატურულ წარმოთქმაში კი ხმის ამადლება სიტყვის დასაწყისშია. კილოური წარმოთქმა სალიტერატურო ენაშიც იჭრება. ხმოვანზე დაბოლოებულ სახელებს ეს წარმოთქმა ადვილად ეგუება (ბოლოში ხმოვანი ბგერა აქვთ და ამიტომ), თანხმოვანფუძიანებს კი — ვერა. ამის გამო თანხმოვანფუძიანი სახელები ავლენენ ტენდენციას, ბოლოკიდურად ხმოვანი გაიჩინონ და ზემოთ დასახელებული სხვა ფაქტორების თანამოქმედებით სწორედ **ი** ხმოვანი ჩნდება.

ი-ს ფუძესთან შეზრდის პროცესი, ცხადია, წოდებითში, მიმართვის ფორმაშია დაწყებული და აქედან გადავიდა ინიანი ფორმები შემდგომ მოთხრობითსა და მიცემით ბრუნვებში.

პირთა სახელების მცდარი ფორმების გავრცელების წინააღმდეგ ბრძოლაა საჭირო. ამ მხრივ სრულიად განსაკუთრებულია პრესის როლი. მით უფრო დასაინანია, რომ ასეთი მცდარი ფორმები პრესის ფურცლებზედაც გვხვდება.

ქურნალ „მნათობის“ ერთ-ერთ ნომერში, მაგალითად, ასეთი ფრაზა გვხვდება: „როგორც გამოირკვა, **ნოდარის ხუმრობით წებო დაუსხამს სკამზე**“ („მნათობი“, №10, 1960).

„**ომარისზე** გული ეწვის მშობელს“. („ახ. კომ.“, 1.IX.1962).

იქვე ვკითხულობთ: „ეს სიტყვები არ დაავიწყდება **ომარის**“.

„წამოსცდა **უშანგი** პაპუაშვილს“. „ის იყო **უშანგი** პაპუაშვილი შინ მივიდა...“ („კომ.“, 3.X.1962).

მაგრამ „კომუნისტი“ კიდევ უფრო შორს წავიდა, როცა 1962 წ. 30.X ნომერში მოათავსა ფეხბურთის მატჩის ანგარიში, რომელშიც ასეთ ფრაზას ვხვდებით:

„...დაახლოებით 18-19 მეტრიდან **მესხიმ** „ცოცხალ კედელში“ მოძებნა ადგილი, საიდანაც შეიძლება **„ქარის აღება“** და ბურთი მეტოქის კარში მოათავსა“.

ცნობილია, რომ ქართულში **გააჩნია** ზმნა მხოლოდ უარყოფით **არ**- ნაწილაკთან შეიძლება ვინმაროთ. მიუხედავად ამისა,

„ლიტერატურულ გაზეთში“ ასეთ ფრაზას ვხვდებით: „ჩვენც ბევრი რამ გავგაჩნია საამაყო და თავის გამოსაჩენი“ (28.IX.1962).

საკმაოდ ხშირად გვხვდება ორთოგრაფიული შეცდომებიც: ერთად უნდა იწერებოდეს სიტყვა და ცალ-ცალკე, ან დევიზითა დაწერილი.

„ფრანგი ხალხი დიდ ხანს ვერ დაივიწყებს...“ („სოფლ. ცხ.“ №80, 1962).

„ძნელია იმის თქმა, თუ პრაქტიკულად როგორ მოხდება მთელი მსოფლიოს კინო მოდუაწეთა შემოქმედებითი გაერთიანება“ („ახ. კომ.“ 20.IX.1962).

„დატოვა ცოლშვილი“ („კომუნისტი“, 15.IV.1962).

ხოლო მწერლები ასეთ ფორმას გვთავაზობენ: „აბლაგაზრდობის ერთ ნაწილში ფეხი აქვს მოკიდებული შრომისადმი ნიპ-დილისტურ დამოკიდებულებას“ („ლიტ. გაზეთი“, 16.V.1958).

გვხვდება ყოვლად გაუმართლებელი შემოკლებები, რომლებშიც გამოტოვებულია თანდებული: „აშშ გამგზავრების წინ“ („კომ.“, 30.X.1962).

აქა-იქ კიდევ გვხვდება დ-ს ნაცვლად თ ვითარებითი ბრუნვის ფორმებში: „ქართული ჭიდაობა გადაიქცა უაზრო ბღღარძუნათ“ („ლელო“, 4.IX.1962); „მიუხედავთ იმისა, რომ ამერიკელმა ჯეე კრამერმა...“ („ახ. კომ.“ 29.IX.1962).

გაზ. „თბილისი“ ყოვლად გაუმართლებლად წელის ნაცვლად წელიწადს ხმარობს: „მას შემდეგ რამდენიმე წელიწადმა განვლო“ (20.IX.1962); „თუ წელიწადის განმავლობაში საქმე ჭიანჭურდებოდა..., ახლა გაათევეცხებული იერიშობანაც ვერ უშველით“ (19.IX.1962); „სამეურნეო წელიწადის მე-4 კვარტალი მოახლოვდა“ (იქვე).

იგივე გაზეთი სპეციალურ წერილშიც ასაბუთებდა და ამჟამად პრაქტიკულადაც თვითნებურად ატარებს ნამყო ძირითადში უვინო ფორმებს: „საქართველოს სსრ კრივის ფედერაციამ და საქალაქო კრივის სექციამ წლეულს ჩვენს დელაქალაქში რამდენიმე საინტერესო ასპარეზობა მოაწეს“ (19.IX.1962).

ზოგჯერ სრულიად არ ეწევა ანგარიში ფრაზაში დროთა თანამიმდევრობის დაცვას: „ლუკიანე [თაბუჯაშვილი] ბავშვობიდანვე გასაოცარი გამბედაობით გამოირჩეოდა. სოფლის ორკლასიანი სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ მუშაობას იწყებს ჯერ

ბორჯომში, შემდეგ ბაქოში. რევოლუციური ტრადიციის მქონე ქალაქმა ოცი წლის ჭაბუკი თავისი ცხოვრების ორომტრიალში ჩააბა. ის აქტიურად მონაწილეობს მუშათა წრეების საქმიანობაში, გაფიცვებსა და დემონსტრაციებში... („თბილისი“, 22.IX.1962). გარდა იმისა, რომ ფრაზა სტილის თვალსაზრისით გაუმართავია, დროები ზმნებისა ერთმანეთშია არეული.

ვერაა სახარბიელო მდგომარეობა ტერმინოლოგიური თვალსაზრისით. ეს განსაკუთრებით გაზ. „ლელოს“ ემჩნევა. იქ ვკითხულობთ: „როგორც ცნობილია, **სამოყვარულო კრივის** საერთაშორისო ასოციაციის გადაწყვეტილებით ჩვენი კონტინენტის მორიგი ჩემპიონატი გაიმართება 1963 წელს მოსკოვში“ (18.IV.1962). „თბილისის“ 22.IX.1962 წლის ნომერში ერთსა და იმავე სტატიაში ერთგან **უსტანდარტო** წერია, მეორეგან — **არასტანდარტული**.

აღრეულია მისი და თავისი ნაცვალსახელების ხმარების წესი. „თურქეთის წარმომადგენელმა სარპერმა მოუწოდა სობოლევს არ მოითხოვოს დაჟინებით მისი რეზოლუციისათვის კენჭისყრა ამჟამად“ („კომ.“ 18.X.1962). „ცალკეა მათი ინდივიდუალური სამყარო, მაგრამ ისინი მთლიანობაში ისე ჰგვანან ერთმანეთს, როგორც თავიანთი საკარმიდამო ეზოები“ („თბილისი“, 24.IX.1962). „ჩვენი ქარხნის კოლექტივი... ცდილობს დაეხმაროს ახალგაზრდა რესპუბლიკას, რათა მან განამტკიცოს თავის ეკონომიკა“ („თბილ.“, 14.IX.1962).

შეიმჩნევა ერთგვარი გატაცება არქაული რათა კავშირით რომის ნაცვლად. ერთი ნიმუში ამისა ზემოთ, უკანასკნელ ფრაზაშია წარმოდგენილი. აი, სხვა მაგალითებიც: „ყოველ ღონეს იზმარს, რათა ხელი შეუწყოს მშვიდობის ძალების წარმატებას“ („კომ.“ 2.X.1962); „...რათა განგრძობილ იქნეს მოლაპარაკება აგრეთვე მიწისქვეშა ატომური გამოცდების შეწყვეტის შესახებ“ („კომ.“ 2.X.1962).

უკანასკნელ ხანებში ფართოდ გავრცელდა, განსაკუთრებით მხატვრულ ლიტერატურაში, უმართებულო ფორმები **პასუხობს**, **კარნახობს** მართებული და ტრადიციის მქონე **უპასუხებს** და **უკარნახებს** ფორმათა ნაცვლად. განსაკუთრებით პირველი ზმნა იხმარება მეტად ხშირად და პირთა სხვადასხვაგვარი კომბინაციებით. აი, რამდენიმე მაგალითი:

„...ჩვენი კინოსტუდიების ძალიან მცირე პროდუქცია **პასუხობს** ამ მაღალ მოთხოვნილებებს“ (> მოთხოვნებს!) („ლიტ. გაზ.“ 28.IX.1962).

„აქამდე მის ბოროტებას ბოროტებით **პასუხობდნენ**“ („ცისკარი“, 1961, №2).

„ფილმი მაყურებელთა წინაშე აყენებს მრავალ გარდაუვალ კითხვას და ზოგჯერ ამომწურავად **პასუხობს** თვითონვე, ხოლო ზოგჯერ მხოლოდ ღრმად ჩააფიქრებს კაცს“ („ცისკარი“, №4, 1962).

ეს ფორმები კანონზომიერი შედეგია ძველი ქართულიდან ახალზე გადმოსვლისას მომხდარი იმ ცვლილებებისა, რომელსაც ადგილი ჰქონდა ზმნის ასპექტის გამოხატვის მხრივ, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ყოველად მიუღებელია თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის თვალსაზრისით, თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ხმოვნაირი ფორმების გვერდით (ე. ი. ისეთი ფორმების გვერდით, რომელსაც ქცევისა თუ მსგავსი პრეფიქსები აქვს) უკვე ძველთაგანვე გვქონდა უხმოვნო (უპრეფიქსო), მაგრამ პირის პრეფიქსებიანი (ჰ-ს) ფორმები, ხოლო ჰ-ს დაკარგული ფორმები პასუხობს — ტიპისა ჯერ კიდევ თეიმურაზ პირველის ნაწერებში გვხვდება.

თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში ნორმათა დარღვევის თვალსაზრისით არამცირედ ხვედრითი წონა ისეთი შემთხვევებისა, ისეთი შეცდომებისა, რომლებიც ძველი ქართულიდან ახალ ქართულზე გადმოსვლისას პრევერბების გამარტივების საფუძველზე და პრევერბისეული ელემენტების ფუძისეულად გაგების შედეგად მივიღეთ. იგულისხმება შეცდომები **ანთავისუფლებს, ვადფრთოვანებ, ანხორციელებს** ტიპისა, რაც ორ ზმნაში (**ვადორძინებ** და **ვადიარებ**) უკვე საბოლოოდ დამკვიდრდა, ნორმად იქცა და მართებული ფორმები შეცვალა საყოველთაოდ გავრცელებისა და გაბატონების გამო. ჩვენს პრესაში ასეთი შემთხვევები საკმაოდ ხშირია და ზოგჯერ მცდარი და ჯიუტი დაყენების შედეგად მართებულ ფორმებადაც კია მიჩნეული ზოგიერთი პირის მიერ.

„...**უფიქრობთ, ქეშმარიტ ხელოვნებაზე, რომელიც ნამდვილად გვადფრთოვანებს და გვადელევენს, ყოველ მეტნაკლებად განათლებულ ადამიანს შეუძლია მსჯელობა**“ („თბილ.“, 13.3.1958).

„შეგრძნება იმისა... **მალფრთოვანებლა**“ („თბილისი“, 9. VII.1958).

„ამ ფილმში მსახიობი **ანსახიერებს** ემიგრანტ ანტუნს ეს-პერანტიოსს და ქურდების მეფის როლებს“ („ცისკარი“, 1962, №2, გვ. 159).

„საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია... **ანვითარებს** ძმურ კავშირს ყველა კომუნისტურ და მუშათა პარტიასთან“ („ცისკარი“, 1962, №3, 114).

ამ უკანასკნელ მაგალითში ამ ზმნასაც რომ თავი დავანებოთ, უბეში სტილებრივი შეცდომა გვაქვს: **ანვითარებს კავშირს**.

„ზეთის **მშთანთქავი** დანადგარი“ („თბილ.“, 8. X.1958).

შეიმჩნევა გატაცება ე. წ. აღწერილობითი ვნებითის ფორმებით, მაშინ როცა თავისუფლად შეიძლება ამ ფორმების შეცვლა ორგანული წარმოების ვნებითით. ეს ერთი მხრით. მეორე მხრით, თუ აღწერილობითი ვნებითი იქნება გამოყენებული, სახელის (ჩვეულებრივ მიმღეობის) ფორმა სახელობითი ბრუნვისა კი არ უნდა იყოს, არამედ ფუძის სახით უნდა იქნეს წარმოდგენილი. ჩვეულებრივ, გაზეთებში კი მიმღეობა სახელობითი ბრუნვის ფორმითაა წარმოდგენილი.

„მან მაშინვე აღიარა, რომ საწყობი **გატეხილ იქნა** ღამის დარაჯის... **დაბზარებით**“ („კომ.“, 3. X.1962). ამ მაგალითში ვნებითის ფორმა საერთოდ არ იყო საჭირო, აქტიური ფორმა იყო აუცილებელი: **გატეხეს**.

„ამ ამოცანას **სხვანაირად უნდა მივუდგეთ** და პირველ პლანზე წამოვიწიოთ არა ის, რაც **განხორციელებულ უნდა იქნას** მდიდარი კლასების მიმართ“ („კომ.“, 2. X.1962). უნდა: **განხორციელდეს!**

„აქ **მივგებული იქნა** 100 მ. სიგრძისა და 40 მ. სიგანის **სამარხი**“ („ცისკარი“, 1962, №3, 159). უნდა: **მიაგნეს... სამარხს**:

„პოემა **შესრულებული იქნა** პრაღის რადიოს სიმფონიური ორკესტრის მიერ“ („ცისკარი“, 1962, №2, 159). უნდა: **შეასრულა ორკესტრმა...**

შეიმჩნევა, რომ ზოგი გაზეთი, მაგალითად, „ახალგაზრდა კომუნისტი“ შეგნებულად არ ხმარობს ჰ/ს პრეფიქსებს. ანალოგიური შემთხვევები „კომუნისტშიაც“ შეიმჩნევა. სამაგიეროდ, არის

გაბატონებული გაუმართლებელი და ყალბი შეხედულება, თითქოს უნდა ვერიდებოდეთ ე. წ. ომოფორმებს და ამ მიზნით ჰრეფიქსი იხმარება ისეთ შემთხვევაში, სადაც მას არავითარი მორფოლოგიური დანიშნულება და გამართლება არა აქვს.

„ორი ცენტრალური შემოქმედი და თანამშრომელი ყავდა „ზეზდასა“ და „პრავდას“ (კომ., 4.IV.1962).

„გორის ბამბულის კომბინატს „საკუთარი დელეგატი“ ყავს ყრილობაზე“ („ახ. კომ., 14.IV.1962).

„ბავშვის დედას ყველგან იმ არარსებულ, აწ გაუქმებულად ცნობილ დოკუმენტს თხოვენ“ („კომ., 28.IX.1962).

„ჭყავის ინსტიტუტის ბაღი“ („თბილ., 23.IV.1958).

შეცდომათა დიდი რაოდენობა მოდის წინადადებათწყობაზე, კერძოდ, რთული თანწყობილი (პარატაქსული) და რთული ქვეწყობილი (ჰიპოტაქსური) წინადადებების გამოყენებაზე. ცნობილია, რომ პარატაქსული წინადადების შემადგენელ წინადადებათა შორის უნდა არსებობდეს რაიმე შინაარსობრივ-აზრობრივი დამოკიდებულება, უამისოდ ყოველი ნებისმიერი წინადადების შეკავშირება უაზრობას მოგვცემს. ეს ელემენტარული მოთხოვნა ხშირად დარღვეულია; დარღვეულია აგრეთვე შეკავშირების ფორმები.

„ნეფტიანიკმა“ ანგარიშის შენარჩუნების მიზნით დაცვაში ძალები გადაისროლა, იგი არ ერიდებოდა დროს გაყვანასაც კი“ („ლელო“, 25.IX.1962).

„უნივერსიტეტის საბელწოდებას თავისებური ისტორია აქვს და რამდენადმე სიმბოლურია“ („ცისკარი“, 1962, №2, გვ. 159).

უფრო თვალში საცემია დარღვევები ჰიპოტაქსური წინადადებების აგებისას.

„მოგება შეიძლებოდა იმ შემთხვევაშიც, თუ ბ. კობალეიშვილის მიერ კარისაკენ ათჯერ გაგზავნილი ბურთი ზედიზედ ძელს რომ არ მოხვედროდა“ („ლელო“, 18.IV.1962).

„ეს „ლილე“ იყო მრავალთა შერწყმული, შეკრული და შეწყობილი სიმღერა, რომელიც დღესაც ჩამესმის ყურში და უდიდეს სიამოვნებას მგვრის, მაგონებს იმ ლამის უბადლო და დაუფიქრარ სიმფონიას, რომელსაც თვით გოლიათი ზალბი ასრულებდა ბუმბერაზი მთების ღირიფორობით“ („კომ., 30.X.1962).

ამ მაგალითში იმ ნაცვალსახელის უადგილოდ გამოყენებამ

კორელატ სიტყვად შექმნა შთაბეჭდილება, თითქოს ხალხი ასრულებდა **შთებ**.

დარღვევების დიდი წილი მოდის შემასმენლის ქვემდებარესთან და საერთოდ მასთან პირის მიხედვით დაკავშირებულ სახელებთან რიცხვში შეთანხმებაზე. არ ეწევა ანგარიში ელემენტარულ წესებს, მაგალითად, იმას, რომ რიცხვითი სახელით განსაზღვრულ სახელთან ზმნის მრავლობითში დასმა არ შეიძლება; ასევე არ შეიძლება შემასმენელი აზრობრივად შეუთანხმდეს **ზოგიერთი, ბევრი, მრავალი** და მისთ. სიტყვებით განსაზღვრულ მხოლოდობით რიცხვში დასმულ ქვემდებარეს და ა. შ.

„სპარტაკიადის გახსნაზე **თავი მოიყარეს ქარხანა „ცენტროლიტის“**, დაფსახვევი ფაბრიკის... და სხვა წარმოება — დაწესებულებათა **600-მდე სპორტსმენმა** („ლელო“, 18.IX.1962).

„ზოგიერთი **პედაგოგი** და კლასის **ხელმძღვანელი** ჯერ კიდევ მთელი შესაძლებლობითა და მონდომებით არ მუშაობენ“ („სახ. გან.“, №39, 1962).

„ზოგიერთი ადამიანი ცდილობს დაფაროს თავისი სირევნე, **ზოგს** კი პირიქით — სააშკარაოზე გამოაქვთ“ („ახ. კომ.“, 22.IX.1962).

„ყველა ისინი, რომლებიც **ფეხარეული მიჰყვება ფაბრიკის მრავალრიცხოვან კოლექტივს**“ („ახ. კომ.“, 11.IX.1962).

„საქმეში გამოჩენა კი თავიდანვე **მოსდევდათ მათ**“ („თბილ.“, 19.IX.1962).

„ასეთ **„მოღვაწეობას“** სასტიკი ბრძოლა უნდა გამოუცხადონ **სკოლამ, საზოგადოებამ, მშობლებმა, ყველამ**“ („თბილ.“, 20.IX.1962).

მაგრამ შეიძლებოდა ადვილად მოვლემოდა ყველა ორთოგრაფიულ, მორფოლოგიურ თუ სინტაქსურ შეცდომებს. გაცილებით რთული მდგომარეობა გვაქვს სტილისტიკური შეცდომების მხრივ და მათი აღკვეთა არცთუ ადვილი საქმეა, რამდენადაც აქ ვაწყდებით მთავარ საკითხს — რომ იმას, ვინც წერს, უნდა ჰქონდეს ფართო განათლება, ცოდნა, უნდა იყოს ნაკითხი, კარგად უნდა იცნობდეს ლექსიკას და ა. შ.

ზნირია გაზეთების ენაში ტავტოლოგიები. ავტორები კი ამის გამო სრულიად არ გრძნობენ უხერხულობას. პირიქით, იქმნება შთაბეჭდილება, რომ მათ ტავტოლოგია ერთგვარ სტილის-

ტიკურ ხერხადაც კი მიაჩნიათ. ტავტოლოგია მართლაც შეიძლება სტილისტიკურ ხერხად იქნეს გამოყენებული, მაგრამ სად და როდის? ამაზე პასუხს კი არავენ იძლევა.

„ეგოროვი პასიური ბრძოლისათვის მოიხსნა ბრძოლიდან“ („ლელო“, 4.IX.1962).

„სწორი აზრია მოყვანილი ზემომოყვანილ სიტყვებში“ („სახ. განათ.“, №14, 1962).

„ამბროლაურის საბავშვო ბაღის გამგე ფ. შერაზადაშვილი, 14 წელია, რაც საბავშვო ბაღს სათავეში უდგას“ („სახ. განათ.“, №37, 1962).

„ჩვენი რესპუბლიკის ფარგლებში კრივის აღორძინების პროგრესი იწყება“ („თბილ.“, 19.IX.1962).

„ყოველი სამუშაო დღის დამთავრების შემდეგ საწარმოს ეზო ბოთლით სავსე ყუთებით ივსება“ („თბილ.“, 27.IX.1962). ტავტოლოგიას რომ თავი დაეანებოთ, „ბოთლით სავსე“?!

სრულიად არადაამაკმაყოფილებელია სიტყვათწყობის მდგომარეობა წინადადებაში. ხშირად ელემენტარული ნორმების დარღვევა სამწუხარო გაუგებრობებს იწვევს. ბევრ შემთხვევაში არაა გათვალისწინებული ის მარტივი ფაქტი, რომ რომელიმე სიტყვის წინ გადმოსმა მასზე ლოგიკური მახვილის დასმას ნიშნავს და შედეგად ვიღებთ აგრეთვე გაუგებრობას. ხშირად გამოთქმებში შემავალი კომპონენტებია ერთმანეთს დაცილებული ან კიდევ ორი სიტყვა არის გამოთქმად უმართებულოდ დაკავშირებული ერთმანეთთან და ა. შ.

„სახერის საყრდენ-საჩვენებელ მევენახეობის მეურნეობაში“ („ახ.კომ.“, 25.IX.1962). აქ მცდარად გამოთქმად, განუყოფელ ფრაზეოლოგიურ ერთეულადაა მიჩნეული მევენახეობის მეურნეობა, ამის გამო მისი მსაზღვრელი სიტყვა (საყრდენ-საჩვენებელი) წინაა გადმოსმული და შედეგად კი უაზრობას ვიღებთ: გამოდის, რომ საყრდენ-საჩვენებელი არის მეურნეობა კი არა, არამედ მევენახეობა.

„ამ და მთელ რიგ მტკივნეულ სხვა საკითხებზე ილაპარაკეს“ („ახ.კომ.“, 25.IX.1962).

„ღისკუსიის მონაწილეებმა გადაჭრით ხაზი გაუსვეს“ („თბილისი“, 19.IX.1962). (ერთმანეთსაა დაშორებული ზმნა და ზმნისართი, რაც უხერხულობას იწვევს).

„[მაიდანეკი] ცოცხალი მოწმეა იყოს იმისა, თუ როგორ შეიძლება ცივილიზაციის უდიდესი მიღწევების ადამიანის წინააღმდეგ გამოყენება („თბილ.“, 22.IX.1962). უნდა: მიღწევების გამოყენება ადამიანის წინააღმდეგ.

გაზ. „თბილისის“ 27.IX.1962 წ. ნომერში დაბეჭდილია წერილი, რომლის სათაურია: „დედაქალაქისაკენ გაზი მოიწევს“. სავსებით ცხადია, რომ აჯობებდა: „გაზი მოიწევს დედაქალაქისაკენ“. დარღვეულია ლოგიკური მახვილის საკითხი: „გაზი მოიწევს“ ეს იმას ნიშნავს, რომ გაზი მოიწევს და არა სხვა რამ.

„ხშირად იბეჭდებოდა ნ. ზავლადას სტატიები, კორესპონდენტები ჯერ კიდევ სამამულო ომამდე უკრაინის ჟურნალ-გაზეთებში“ („კომ.“, 3.XI.1962).

„ბარსტატიშმა რამდენადმე უარეს მდგომარეობაში ლომიას წინააღმდეგ ვერ მოახერხა დაწესებულ დროში 40 სვლის გაკეთება და დამარცხდა“ („კომ.“, 18.IX.1962).

„აქ პროფესიული გუნდი არ ყოფილა, არც იმ გუნდს რომელიმე ცნობილი ლოტბარი ედგა სათავეში“ („კომ.“, 30.X.1962).

„მხოლოდ ბოლო წუთებში კიშინიოველებმა ორჯერ მიიტანეს იერიში დინამოელთა კარზე, მაგრამ ორივეჯერ იხსნა კარი კოტრიკაძემ“ („კომ.“, 30.X.1962).

ყველაზე რთული მდგომარეობა მიანიც გამოთქმათა გამოყენებისა და სიტყვათა შინაარსობრივი შეხამების მხრივ გვაქვს. ბუნებრივ ქართულ გამოთქმებს ცვლის უხეირო გამოთქმების კიდევ უფრო უხეირო თარგმანები, ჩვენი პრესა კი აჭრელებულია ასეთი ფორმებით. დავასახელებთ რამდენიმე ნიმუშს.

„ამჟამად შენდება 3 და დამთავრების პროცესშია 2 საცხოვრებელი სახლი“ („კომ.“, 13.III.1956).

„ამ ავადმყოფობის თავიდან ასაცილებლად საჭიროა გაციებისადმი ვაფრთხილება, ...სიმძიმეების აწვევისა და სიმალლიდან ჩამოხტომისადმი მორიდება“ („სოფლ. ცხ.“, №71, 1962).

„ამ დღეებში... საქმე ძიებით დაამთავრეს“ („სოფლ. ცხ.“, №74, 1962).

„ზოგიერთმა სერიოზული დამწვრობა მიიღო“ („თბილ.“, 5.VI.1959).

„სამტრესტის თბილისის საწარმოო კომბინატი აწარმოებს წუნდებული 0,5 ლიტრიანი ბოთლების გაყიდვას“ („თბილ.“, 8.X.1958).

„ტურისტები... მოაწყობენ ავტობუსით გასეირნებას ქალაქგარეთ“ („თბილ.“, 24.IV.1958).

„სუქებაზე დაყენებულია 80 ღორი“ („კომ.“, 12.XII.1956).

„სოფელ ცოდნისკარის ძერჟინსკის სახელობის კოლმეურნეობის მელორეობის ფერმაში გასასუქებლად დააყენეს 70 სული ღორი“ („კომ.“, 26.V.1957).

„ამჟამად გასასუქებლად დაყენებული ჰყავთ 120 სული ერთჯერადი დედაღორი“ („კომ.“, 22.XII.1956).

„წელს გასასუქებლად დაყენებული 320 სული ღორისაგან მიიღებენ სულ ცოტა 80 ტონა ხორცს“ („კომ.“, 26.7.1957).

„სწორად მოაწყეს მიღებული მოზარდეულის გასუქება“ („კომ.“, 22.I.1958).

„უკეთ მოვაწყოთ ღორების გასუქება“ („კომ.“, 4.IV.1956).

„პროზაიკოსთა ოჯახს ამას წინათ ახალი შეგება შეემატა“ („კომ.“, 17.III.1958).

„მიმდინარეობს ნიდაგში ორგანული სასუქების შეტანა“ („კომ.“, 31.I.1958).

„საჭიროა... გეწოდეთ... მუშაობის მოწინავე მეთოდების ათვისებას“ („კომ.“, 12.II.1958).

„გასულ წელს ჩატარდა პარტიული აპარატის მუშაობის გარდაქმნა“ („კომ.“, 28.I.1958).

„მოვაწყოთ კოლექტიურ ხელშეკრულებათა დადება“ („კომ.“, 18.I.1957).

„მიმდინარეობს ყვავილების რგვა“ („კომ.“, 6.V.1958).

„ესებუამ მეოთხე წრეში დამარცხება განიცადა“ („ლელო“, 5.IX.1962).

„მექანიკური საამქროს უფროსმა ბ. შალიბაშვილმა ივალდებულა და ...იმდენს მიაღწია... რომ პირველი თანრიგის ნორმატივი შეასრულა“ („ლელო“, 25.IX.1962).

„მატჩი აღინიშნა საბჭოთა სპორტსმენების უპირატესობით“ („ლელო“, 26.IX.1962).

„ე. ბენიძემ ჩავარდნა განიცადა ორძელზე“ („ლელო“, 17.IV.1962).

„ჩვენს დღეებში ამ სიტუეტმა შეინარჩუნა თავისი მნიშვნელობა“ („ცისკარი“, 1962, №2).

„უკანასკნელ დროს პარიზის ეკრანებზე მიდიოდა სრულ-მეტრაჟიანი დოკუმენტური ფილმი „გეტოს დრო“ („ცისკარი“, 1962, №2).

„ჰემინგუეი ამ რამდენიმე წლის უკან დაწვრილებით სწერდა ცოლსა და მეგობრებს“ („ცისკარი“, №3, 1962).

„დიდი ომი“ ორი წლის უკან ვენეციის ფესტივალზე იქნა პრემირებული“ („ცისკარი“, №2, 1962).

„მასწავლებელ ია შარაძენიძეს წესრიგზე მოჰყავს ფიზიკის კაბინეტი“ („საბ. განათ.“, 1.IX.1962).

„ყოველდღიურად საბჭოთა სავაჭრო ხომალდები ამერიკული სამხედრო თვითმფრინავების სახიფათო შემოფრენას განიცდიან“ („თბილ.“, 22.IX.1962).

„ყოველდღიურად გაყიდვაში“ („თბილ.“, 24.IV.1962).

„ბოთლი... თერმულ დამუშავებას განიცდის“ („თბილ.“, 27.IX.1962).

„კერამიკოსი გ. ქართველიშვილი კონსულტაციას აღწევს... სტუდენტს ა. ბასილაშვილს“ („საბ. კომ.“, 15.V.1958).

„უკანასკნელი ათი დღის მანძილზე“ („კომ.“, 3.X.1962).

„თამაშის მანძილზე“, „ათი დღის მანძილზე“, „90 წუთის მანძილზე“...

„ხორციელდება სამუშაოები კომპლექსური ავტომატიზაციისათვის“ („კომ.“, 3.XI.1962).

„ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომლები დიდ მუშაობას ახორციელებენ...“ („კომ.“ 3.IX.1962).

„ამის საწინააღმდეგოდ მსოფლიო ჩემპიონმა ლაზიერების გაცვლა განახორციელა“ („კომ.“ 3.X.1962).

„სალამოს დასასრულს გაიმართა კინოფილმების გახიზვა“ („კომ.“, 28.IX.1962).

„მოჭადრაკეთა ტრადიციულ ტურნირზე გაიმართა გადაღებული პარტიების დამთავრება“ („კომ.“, 18.IX.1962).

„მე ძალიან მიზარია, რომ ამჟამად აქ ვარ, თბილისში, რომელიც მთელი ცხოვრების მანძილზე უყვარდა ალექსი მაქსიმეს ძეს“ („კომ.“, 26.IX.62).

თავი რომ დავანებოთ ისეთ მაგალითებს, როგორცაა „ორი წლის უკან“ და მისთ., რომლებიც კილოური წარმოშობისაა, „გაციებისადმი გაფრთხილება“, „საქმის ძიებით დამთავრება“,

„წარმოებს გაყიდვას“, „მოაწყობენ გასეირნებას“, „მოაწყვეს გასუქება“, „ვეწეოდეთ ათვისებას“, „ჩატარდა გარდაქმნა“, „სუქებაზე დაყენებულია“, „მოვაწყეთ ხელშეკრულებათა დადება“, „დამარცხება განიცადა“, „მიმდინარეობს რგვა“, „ჩვენს დღეებში“, „უკანასკნელ დროს“, „შემოფრენას განიცდიან“, „დამუშავებას განიცდის“, „გაყიდვაშია“, „კონსულტაციას აძლევს“, „90 წუთის მანძილზე“, „გაიმართა გასინჯვა“ და მისთ. გამოთქმები შესაბამისი რუსული, აგრეთვე ყოველთვის არამართებული, გამოთქმების უხეირო თარგმანს წარმოადგენს. კალკი ენაში აუცილებელია, კალკს ვერც ერთი ენა ვერ დააღწევს თავს, მაგრამ კალკი დასაშვებია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა შესაბამისი გამოთქმა ენაში არა გვაქვს. რა აუცილებელია ვწეროთ „გაყიდვაშია“ „იყიდებას“ ნაცვლად, ან კიდევ რას ნიშნავს „ღორების გასასუქებლად (ან კიდევ უარესი — სუქებაზე) დაყენება“? ვინ უნდა ებრძოდეს ასეთ ფორმებს, თუ არა რესპუბლიკური გაზეთები, რომლებიც ამ მხრივ მაგალითს უნდა აძლევდნენ რაიონის გაზეთებს.

კიდევ უარესი მდგომარეობაა სიტყვათა შეხამების მხრივ შინაარსობრივი თვალსაზრისით, ე. ი. შესიტყვების შინაარსის თვალსაზრისით, რაც სტილისტიკის, როგორც ენათმეცნიერების დარგის, შესწავლის ობიექტს შეადგენს. გვხვდება ასეთი ყოვლად უცნაური შეხამება: „ამ შემოდგომაზე ცხვარი ავტომანქანებით უნდა გადავრეკოთ“ („კომ.“, 2.X.1958). „ავტომანქანით ცხვრის გადაყვანა“ შეიძლება, მაგრამ ტრადიციული „გადარეკვა“ იმდენად ძლიერი აღმოჩნდა, რომ აქაც შემოიჭრა.

სხვა მაგალითები:

„სოფელში შესვლისთანავე თვალში გეცემათ ახალმშენებლობათა გაქანებული ტემპი“ („კომ.“, 20.IX.1958).

„16-17 საათის განმავლობაში ვეწეოდით აუტანელ შრომას და ტანჯვას“ („კომ.“, 6.III.1958).

„ღრმად გვადელავებს შეხვედრა ქართველ კოლეგებთან“ („კომ.“, 23.3.1958).

„ღრმად განუმარტავენ მშრომელებს კომუნიზმის მშენებლობის გრანდიოზულ პერსპექტივებს“ („კომ.“, 27.I.1958).

„ფავორიტები კანონზომიერული სიბეჯითით მიიწვევენ ფინალისაკენ“ („ლელო“, 5.IX.1962).

„ლიდერს მჭიდროდ მიჰყვება ესტონელი როოტსი“ („ლე-

ლო“, 5.IX.1962).

„და უეცრად ძრავამ ხმა ამოიღო, დაიფრუტუნა და მზიარულად აძივიძიდა“ („ახ. კომ.“, 22.IX.1962).

„[გოგონას] მუღამ მზიარული, სანდომიანი სახე აქვს“ („თბილ.“, 20.X.1962).

„ყამირელთა ლაშქრობას არაერთხელ აუძგვრებია მიხეილის წადილი, მაგრამ ადრე ვული არ ერჩოდა“ („თბილ.“, 22.IX.1962).

„მკითხველთა მასობრივად მოზიდვის მიზნით საზოგადოებამ მიაღწია თავის გამოცემათა დაბალ დირებულეობას“ („კომ.“, 28.XI.62).

თუ როგორ მდგომარეობაშია ზოგჯერ სტილის საკითხები, მოვიყვანთ თითო-ოროლა მაგალითს:

„ამ დროიდან მოკიდებული ჭადრაკი მტკიცედ გაბატონდა მის ინტერესებზე“ („ახ. კომ.“, 11.9.1962).

„ლოზუნგები მოუწოდებენ სკკპ XXII ყრილობის ისტორიულ გადაწყვეტილებათა შესრულებისათვის, ჩვენს ქვეყანაში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების ღირსეულ შეხვედრისაკენ“ („თბილისი“, 27.9.1962).

„მან მოიხმო მოსწავლეები და შეუდგნენ ხანძრის ჩაქრობას“ („კომ.“, 30.X.1962).

„ჩვენს ქალაქებში ასფალტისა და ბენზინის სუნი, რაც თითქოს ესოდენ ჩვეულებრივია ქალაქის მცხოვრებთათვის, წლითიწლობით უკან იხვევს ორანჟერეებისა და მდელოების არომატის წინაშე“ („კომ.“, 25.X.1962).

„ასეთი ადამიანი... განავრძობს სიცოცხლეს არა მხოლოდ შთამომავლობის... მაღლიერ ხსოვნაში, არამედ ცხოვრების იმ პროგრესულ გარდაქმნაში, რისთვისაც ის მოუწოდებდა, რისთვისაც იბრძოდა და რასაც შთამომავლობამ მიაღწია და მიაღწევს“ („სახ. გან.“, №15, 1962).

„კომუნისტურ პარტიებს თავიანთ ინტერნაციონალურ მოვალეობად მიაჩნიათ ხელი შეუწყონ განთავისუფლებული სახელმწიფოების მუშათა მოძრაობასთან თავიანთი ქვეყნების მუშათა კლასის მეგობრობისა და სოლიდარობის განმტკიცებას იმპერიალიზმის წინააღმდეგ ერთობლივ ბრძოლაში“ („ცისკარი“, 1962, №3).

ჩვენი რესპუბლიკური გაზეთების ენის ანალიზი სრულიად გარკვეულად გვიჩვენებს, რომ პრესის ენაში განსაკუთრებით მოიკოჭლებს ის მხარე, რომელსაც შესიტყვების მნიშვნელობა, შინაარსი, სინტაქსის შინაარსი ეწოდება. ეგვე დასკვნა ვრცელდება აგრეთვე მყარ ფრაზეოლოგიურ ერთეულებზედაც. ყველაფერი ეს მთელი სიმკვეთრით აყენებს ქართული ენის ნორმატიული ფრაზეოლოგიურ-სტილისტიკური ლექსიკონის შექმნის აუცილებლობას.

* ასეთი ლექსიკონი მასალების სახით გამოქვეყნდა ამავე კრებულის მეშვიდე წიგნში (რედ.).